

סימן לד

שאלות בדיני שבת במצב מלחמה

ב"ה. כפר עציון, כ"א שבט תש"ח.

פנימי וסודי

לכבוד

הרבנות הראשית לא"י

ירושלים

למעכ"ת הרבנים הראשיים שלום ויקר!

הגנו פונים בזה במספר שאלות אשר התעוררו אצלנו בזמן האחרון, עקב תנאי השעה הנוכחית, ונבקש הוראות ברורות למען נדע איך להתנהג.

היות וקשרינו עם העיר הם מקריים וקשים מאד, — אי אפשר לכוון את צאת השיירות אלינו, בימים הרצויים לנו, אלא יש לנצל כל הזדמנות אפשרית והנראית כרצויה מבחינת הבטחון. וכך קרה כבר פעמים מספר, כי שיירות הגיעו אלינו ביום השבת והן צריכות באותו היום לחזור העירה. בקשר לזאת התעוררו אצלנו מספר שאלות:

א) איך לנהוג בפריקת המשאות מהמכוניות.

ב) המותר לנו להחזיר במכוניות חביות לדלק וכלי אריזה שונים, — אשר בלעדם קשה יהיה להשיג בעיר דלק או הספקה.

לתועלת הענין — מכתב הסבר בענין זה למעלה"ד.

ב"ה, י"ג אדר תשל"א.

לכבוד

הרב זלמן דרוק שקיט"א

ירושלים

בהענות לבקשת בחי"ר, בדבר הסבר הרקע לשאלות שהופנו על ידי החתום מטה. — בשם מזכירות כפר עציון — במכתבי מיום כ"א שבט תש"ח, אל מעכ"ת הרבנים הראשיים לישראל — הריני מצרף בזה סקירה על המצב הבטחוני של גוש עציון במלחמת תש"ח, והבעיות הדתיות שהתעוררו עקב זה.

שהנכם מוצאים לנחוץ בענין ההגנה עשו. בנו כל הדרוש, ואל תתחשבו בשבת קדשנו, זה לא רק מותר אלא חובה לעשות, וה' יגן עליכם ויחיש את ישועתו". ואכן מרבית כח האדם שהוא בגוש הוקדש מאז לשמירה, לאמונים בנשק, בעבודות ביצורים, תפיסת משלטים וביצורים, פעולות מיקוש והכשרת מסלול לנחיתת אוירונים. העבודה התנהלה תוך מירוק עם הומן, מדי פעם יצאו אנשינו לעבודות

לאחר שהותקפה שיירת מכוניות שהובילו אספקה ואנשים מירושלים לגוש עציון — ביום כ"ח כסלו תש"ח — הוברר כי הגוש נמצא במצור. ביום ההלוייה של 10 חללי השיירה נתקבל בכפר עציון מברק מאת הרב הראשי הגרי"א הרצוג זצ"ל בנוסח זה: "בדמע ובצער אני כותב אליכם דברי תנחומים אלה. חזקו ואמצו כי ישועת ה' קרובה לבוא. ועתה כל מה

ג) האם מותר לנו לחלק בשבת את המכתבים אשר הובאו בשבת ע"י יהודים, בהתחשב כי לפעמים עובר שבוע ימים ויותר, וחבר אינו מקבל מכתב מבני ביתו הנמצאים בחוץ.

ד) האם מותר לחברי המזכירות לפתוח ולטפל בשבת במכתבים תכופים הנשלחים מחברינו בעיר, ובהם הרבה ענינים תכופים של הספקה והגנה, והם מחכים לקבל הוראות בשיירה זאת.

ה) איך לנהוג במקרה ויש צורך דחוף לענות על מכתב כזה בשבת.

ו) בהתחשב כי משיירה אחת לשניה עוברים לא פעם כעשרה ימים ויותר, האם מותר להעביר את הדאר שלנו ע"י יהודים בשבת. יש לקחת בחשבון כי בין הדאר ישנם שלושה סוגי מכתבים: א' דאר המזכירות העוסק בעניני הספקה ובטחון תכופים, ב' דאר המזכירות העוסק בענינים רגילים, ג' דאר החברים אשר בני משפחותיהם נמצאים בארץ ובחור"ל, ולא פעם מודאגים מאד לגורלם, בידעם את התנאים הקשים בהם נתונים ישובינו כאן.

אלה גם בשבתות. חלק מהחברים נהגו בעת העבודה לשיר זמירות שבת כדי לזכור על ידי כך כי שבת היום. אחד הדברים החיוניים ביותר בחיי הגוש והגנתו היתה בעיית הקשר עם ירושלים.

לאחר ההתקפה על השיירה בכ"ח כסלו הנהיגו כי מכוניות שהובילו אספקה ואנשים תצאנה מירושלים רק בצורה מרוכזת ומאורגנת בליווי כח "הגנה" מזוין. ארגון שיירה לגוש היה כרוך בקשיים מרובים הואיל והיו דרושות לשם זה מכוניות משורינות וכח ליווי שהיו עסוקים בעיקר בהובלת אספקה מהשפלה לירושלים העיר. מתוך נימוקים אלה, וגם נימוקים טקטיים נוספים, יצא, כי מרבית השיירות יצאו לגוש ביום השבת. השיירות היו מביאות לגוש חמרי בניה אשר היו דרושים להתבצרות. נשק ותחמושת, תגבורת של אנשים, אספקה ודלק. הדלק היה חיוני ביותר.

עפ"ר הגיעו המכוניות בשעות לפני הצהריים ותוך שעה קלה היו מחויבים לפרוק את המשאות כדי שהמכוניות תוכלנה לחזור מיד לירושלים. כל עיכוב בשיבתן של המכוניות טמן בחובו סכנה שהערבים יספיקו לחסום את הכביש ולרכז כוחות שיתקיפו את השיירה בדרכה לירושלים. ואכן בט"ז אדר אותה השנה קרה דבר כעין זה, שלאחר שהתעכבה השיירה שעה נוספת בגוש, הצליחו הערבים לחסום את הכביש ולהתקיף את השיירה ליד הכפר נבי דניאל, ונפלו 15 מחילי ההגנה.

קשר המכתבים היה אפשרי רק באמצעות השיירות. לא פעם הורדו המכתבים באמצעות מטוסים בשטח בו לא היה עירוב חצרות, והתעוררה שאלה של טלטול שק הדאר לתוך תחום הקבוץ. מההובאו המכתבים לקבוץ היתה מתעוררת בעית מיון המכתבים וחלוקתם בין המקבלים ביום השבת. בעיה יותר רצינית היו המכתבים שנתקבלו מאת המפקדה.

בירושלים. ובהם הוראות, בעניני בטחון שהיינו צריכים לענות עליהם מיד כדי שהתשובה תגיע בזמן הנכון, ושלאפשר יהיה לבצע את הדרוש לשם הגברת הבטחון. גם בעית חילופי המכתבים בין מגיני הגוש לבני משפחותיהם שמחוץ לגוש היתה בעיה נפשית עדינה ורצינית.

פינוי האמהות והילדים מישובי הגוש לירושלים העמיד את המפונים במצב קשה מאד. הואיל ולא יכלו לקחת אתם בשיירה שפינתה אותם את הדרוש מבחינת כלים לצרכי הלבשה הנחוצים. מאידך קשה היה לעתים להשיג את הדברים בירושלים שהיתה נתונה אז במצור ובניתוק מיתר חלקי הישוב. והתלבטנו אם מבחינת ההלכה מותר להמציא להם את הדברים בשבת.

בעיה דומה לזו היתה החזרת כלי הארובה למצרכי מזון אשר בלעדם אי אפשר היה להשיג אצל הספקים כמויות מזון נוספות. ובעיקר אמור הדבר ביחס לחביות בהן הביאי דלק לגוש.

התעוררה גם שאלה אם מותר לנציגי הגוש לצאת בשליחות ענייני בטחון עם שיירה יהודית מהגוש ולנסוע בשבת לירושלים.

בעית האמונים בשבת היתה רצינית, לא כל האנשים ידעו בגוש היו מאומנים די הצורך לעמוד בתנאי המלחמה.

הכשרת השטח לנחיתת האוירונים היה בו צורך חיוני הן לשם הבאת נשק ותחמושת, וכמו כן תגבורת אנשים למגיני הגוש. היה כזה גם צורך של פיקוח נפש ממש, בית חולים לשעת חירום שהיה בגוש, לא היה מצויד במכשירים הדרושים, ולא היתה בו האפשרות לבצע נתונים רציניים, אצל האנשים שנפגעו בהתקפות הערבים.

דב קנוהל

מוזכר כפר עציון בשנת תש"ח

(ז) לפעמים מזדמנת אפשרות להעביר דאר שלנו ע"י לא יהודים — מה הדין במקרה זה, אם הדבר קורה בשבת. לשם הסבר נציין כי המדובר בסעיפים ה' ו' ז' אמור — במכתבים המוכנים מיום חול והארוזים מימות החול בחבילה אחת (בה נמצאים גם המכתבים הצבוריים הדגים בעינים החיוניים וגם המכתבים הפרטיים והרגילים) — וביום השבת לא נעשית בקשר לזה שום פעולה נוספת מחוץ למסרת החבילה.

(ח) מה דינם של בגדים וחפצים אשר נשותינו וילדינו השאירו כאן והן מבקשות להעבירם באופן תכוף, מפאת המחסור בהם, איך לנהוג בענין, — במקרה של שיירה החוזרת לירושלים בשבת.

ועכשיו בענין כללי:

(ט) קשיי התחבורה הם חמורים. בעת ההתקפה הגדולה בג' שבט היו בגוש, פצועים אשר הרופאים המקומיים לא יכלו לטפל בהם ובתנאים הרגילים לא היה שום סכוי להעבירם לבית החולים בעיר. עקב זה הוחלט להכין מקום לנחיתת אוירונים בעת הצורך. האנשים שעבדו בטרקטורים בהכשרת השטח פנו ביום ששי ואמרו כי לגמר העבודה זקוקים עוד ליומיים שלשה ובקשו רשות לעבוד גם בשבת, — בהתחשב כי אין אנו יודעים מתי שעת הצורך יכולה להתקרב. הדעות ביננו היו חלוקות ולבסוף סוכם — כן לבצע את הדבר, בהתחשב בחשיבותו מבחינת הבטחון.

נא להודיע לנו איך לנהוג במקרה דומה לזה בעתיד.

אנו מקוים כי כת"ר הרבנים הראשיים יעינו בכל שאלותינו ויודיענו ברורות על כל שאלותינו ובהקדם.

בכל הכבוד
דב קנוהל

תשובה:

צורך הכרחי, בשבילכם. ואם ע"י כך יהודים מחללים שבת בהובלה וגם מלאכה דאורייתא באוטובוס או מכונית, אבל החזרה לעיר היא ג"כ צורך פקודי, ועיין לקמן סעיף ז', וע"כ התשובה היא. מותר.

ב"ה.

לאחינו היקרים אנשי כפר עציון,
ה' יגן עליכם ולא יאונה לכם כל רע
ותזכו לישועה השלמה במהרה!

[לשאלה ג']

(ג) מלבד שיצאו חוץ לתחום אין איסור לטלטלם בתוך הקבוץ שהוא כעיר שמוקפת חומה ומוקפת לדירה, וכולה כד' אמות, אבל יש כאן חשש אחר הואיל והובאו ע"י יהודים שעשו מלאכה דאורייתא היינו הולקת המוטור במכונית, ונמצא שהמכתבים הגיעו לכם ע"י יהודים שעשו מלאכה דאורייתא כד' להביאם, ומכ"מ אין כאן איסור, שעצם המלאכה הותרה משום פקודי, אבל בעצם הובלת המכתבים עצמם אין כאן איסור תורה, שאין לנו רשות הרבים דאורייתא, ונמצא שההובלת המכתבים אין כאן איסור תורה, ואעפ"י שלא היינו מתירים להוביל את כל המכתבים, שיש בהם שאינם בקשר עם ההובלה, ואין בהם ענין של

התשובות לשאלותיכם מיום כ"א שבט תש"ח:

[לשאלה א']

א במצב הנוכחי הלא המשאות יש בהן משום פקודי, שאם לא תפרקו יש סכנת רעב, ה"ל כי מי יודע מה ילד יום, ואם לא"כ לא יעברו ימים רבים ללא אספקה, וע"כ מותר.

[לשאלה ב']

(ב) בעצם החזרת חביות לדלק וכלי אריזה שונים אין בזה אלא משום מוקצה או עובדין דחול, והדלק וכלי אריזה

צריך לקריעת המעטפה אלא למכתב שבה. אבל מכ"מ אסור, אלא שמותר מטעם ספק פקו"נ וכנ"ל.

[לשאלה ד']

(ד) מותר, משום ספק פקו"נ.

[לשאלה ה']

(ה) צריך לכתוב ביד שמאל, אם זה לא יגרום שהייה שהיא רצינית רק התכן ההכרחי.

[לשאלה ו']

(ו) מכתבים מסוג א' מותר, מסוג ב' אסור, מסוג ג', כששייך באה בימי החול צריך לסדר למסור להנהגים רשימה של הכתובות לבני המשפחה בארץ ובחו"ל שתהא שמורה אצלם במשרדם, וכשבאה השיירה בשבת צריך לבקש מהם שיכתבו במוצש"ק שישלחו מכתבים להמעוניינים להודיע להם שביקרו אצלם בתאריך בקורם, והכל בסדר.

[לשאלה ז']

כבר פסק השו"ע בסימן רמ"ז סעיף ה' שאם האיננו יהודי הולך מעצמו למקום אחר וישראל נותן לו אגרת מותר בכל גוונא. אך זהו כשנותן לו בע"ש, אך ליתן לו בשבת אסור, ואעפ"כ התירו במקום פסידא גדול, ולדעתי פסידא דגופא כ"כ דבר גדול, שבני המשפחה במצב הנוכחי שרויים בחד ובצער גדול, ועכ"פ מצוה היא להסיר מהם הצער והפחד ולענגם בשבת קדש, וע"כ לדעתי מותר, ויש למעט באיסור, עי"ז שיפקירו את המכתבים בע"ש בפני שלשה, באופן שלא יהא בזה איסור של מניה שילכו חפציו מחוץ לתחום, ואעפ"י שזוהי הערמה גלויה, בכגון זה שאינו אלא שבות דשבות, דאמירה מעכו"ם שבות, ואין לנו רשה"ר דאורייתא, ותחומין דרבנן אפילו של י"ב מיל, לדין שאין אנו פוסקים כהרמב"ם ז"ל, ובשעת הדחק כזאת מותר.

[לשאלה ח']

(ח) אם הבגדים וכדומה יש בהם צורך הגנה על הבריאות של הנשים והילדים, כגון בגדי חורף והם נמצאים בדירות קרות, כמו שנמצאים כאן הרבה בירושלים, בבתיים שאי אפשר להסיקם מע"ש, אפשר להתיר, שהציגה יש בה חשש גדול הכל חולים אצל ציגה, ובפרט הילדים תרכים והנשים המטפלות בהן, הן גיב עלולות להחלש ח"ו וחיי הילדים תלויים בבריאותם, ועוד שהשיירה מוכרחת לחזור העירה בשבילכם, כנ"ל, שהזרתם ג"כ כרוכה בפקדונם, וחזק מזה הרי הם בבחינת יוצאים להציל, ואפילו אם היו שואלים שאלה, היינו מתירים להם לחזור, כדי שלא להכשילם לעתיד לבא [רמב"ם פרק ב' הלכה כ"ג], שאם לא יוכלו לחזור בו ביום, ימצאו מליץ למקומכם, וביותר כנ"ל שהם מוליכים

פקדונם, אבל אם היינו אוסרים את זה, היינו אוסרים, לא משום איסור מרבה בשיעורין בקשר להדלקה, כגון שא"צ לבשל אלא כמות ידועה בשביל חולה שיש בו סכנה והרבה קודם שהעמיד את הקדירה על האש, שי"א שאסור מדרבנן, ויש אומרים שאסור מן התורה [ראה, ב"י סימן שי"ח], שההדלקה שהנהג עושה אינה פועלת בגוף המכתבים כלום, אלא היינו אוסרים משום מרבה בשיעורים בחפצים שלא הותרו הוצאה וטלטול בשבת (הערה: ומיהו לענין חיוב דאורייתא יש לעיין שהנהג איננו מגרר או מגלגל את האוטובוס אלא מדליק, וזה מותר לו משום פקו"נ, ואפילו אם מדליק באיסור, אין זה דומה למגלגל, שהרמב"ם אומר שהמגלגל במגרר וחיוב חטאת, וזה כבר בכה שני ולא כמגלגל ביד). והוצאה מחוץ לתחום, ועתה שעברו והביאו גם מכתבים כאלה שאין להם קשר עם פקו"נ מאיזה טעם נאסור טלטול המכתבים בקיבוץ, אם משום מעשה שבת, שמעשה שבת היא שנעשתה איזו פעולה בעצם הדבר, כגון שנתבשל או ניצוד או נתלש בשבת, ואסור ליהנות ממעשה שבת, אבל במכתבים הרי אינו נהנה מגוף המלאכה, עיין בסימן ש"ו, ובביאור הגר"א בשם מג"א סי' תקט"ו, ואין זה נהנה ממעשה שבת.

ויש כאן לדון רק מטעם הסוברים שהבא מחוץ לתחום יש בו איסור מוקצה לטלטלו [שו"ע סימן ש"ז ס' י"ד], ואם כי דבר מאכל שאין בו ספק צידה בשבת וכדומה, מותר לטלטלו אפילו לישראל בשבילה, ע"י עכו"ם, זהו משום שלישאל אחר מותר אפילו לאוכלו, משא"כ מכתב שאינו כן, (ועיין בב"י סימן ש"ז, ובדרכי משה בשם מהר"א. ואמנם יש עוד לעורר בזה, אבל אכ"מ).

אבל מאחר שרוב הפוסקים ז"ל אינם סוברים כך, אין להחמיר, כשם שאין אנו מחמירים בכלל לקרוא מכתבים הבאים ע"י נכרים בשבת, ולית לן שדבר הבא מחוץ לתחום יש בו דין מוקצה, ויש כאן רק מטעם מעשה שבת, וזהו רק כשנהנה מגוף המלאכה, וכאן אינו נהנה מגוף המלאכה, ועוד שהרי יש בין המכתבים כאלה שיש בהם משום פקו"נ ואין להטיל על הנהגים צנזורה לקרוא כל המכתבים כי זה יביא לידי שהוי ובפקו"נ צריך להזדוה, ונמצא שלא עשו כ"סם איסור בהובלת המכתבים בחלק מהם, וע"כ איננו רואה טעם לאסור חלוקת המכתבים, ובפרט שיש בזה משום כיוצה למנוע צער ודאגה בשבת, ואפילו אם היו הנהגים באים ושואלים אם לעשות צנזורה במכתבים, הלא אנחנו בעצמנו היינו חוששים לשהייה, ועוד, שמלבד האיסור של פתיחת המכתבים, היה גם בזה חשש בורר שיש אומרים דאיכא בורר גם בדבר שאינו אוכל [ערוך השלחן סימן שי"ט אות ח-ט], אך זה אינו בא בחשבון, כנ"ל, ובעצם האיסור של פתיחת מכתבים יש לדון, שזהו מקלקל בקריעה, אלא שיש בזה משום תיקון משום שצריך לקרוא את המכתב, אבל התיקון איננו בעצם הנייר שהוא קורע, ויש לדון בזה ואכ"מ, ועוד שזוהי מלאכה שאינה צריכה לגופה, שאינו

אתם בחזרה דברים שיש בהם בשבילכם צורך פקו"נ בשביל העתיד כג"ל בסעיף ב', ועוד, שבכל שעה יש סכנה שמא יתגבשו האויבים בדרכים ומחר, ח"ו, לא יוכלו לעבור ויהיות בסכנה עצומה.

[לשאלה ט']

ט) במקרה דומה לזה בעתיד — אם לא תספיקו לעשות מלפני השבת, וכשלפי שיקול דעתכם יש לחוש להתנפלות

פתאומית באופן שהוכל להתפתח סכנה לגוש, ע"י השביתה בשבת מהמלאכה הדרושה, מותר לכם, ואם אפשר לעשות כל פעולה ע"י שני בני אדם באופן שזה לא יאחר את הקצב הדרוש — מותר לכם, ומובן שתיכף לגמר המלאכה, השבת חוזרת לכל תוקפה.

בברכה ובתפלה לשומר ישראל לשמרכם ולהצילכם ולהגן עליכם למענכם ולמען בית ישראל כולו

אחיכם

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

ראש הרבנים לישראל

סימן לה

תשובת הגר"מ ראטה זצ"ל

בענין הג"ל

בי"ה, ירושלים, א' אדר תש"ח.

לכבוד יד"נ הגאון הגדול המפורסם מופת הדור

כש"ת מוהרי"א הרצוג שליט"א [וצ"ל]

הרב הראשי לא"י

בעיקר הדין אני מסכים, ומחמת נחיצות הענין לקצר אני צריך.

בשאלה ה' השיב כהד"ג שצריך לכתוב ביר שמאל, עיין בית יוסף או"ח סימן ל"ב ד"ה וצריך שיכתוב בימינו, בשם ספר התרומה לענין ס"ת ותפילין שכתב איתם בשבת ביד שמאל, והשלה כתב ליישב הקושיא, איך כתב משה רבינו ס"ת ביום מותו שהיה בשבת, דכתב ביד שמאל דהוי כלאחר יד.

אבל לפי דעתי יש להוסיף, שצריכים השואלים לכתוב בכתב שלהם (באותיות רומיות) דהוא רק מדרבנן, לדעת הרמ"א באו"ח סימן ש"ו סעיף י"א, ובא"י רבא כתב שכוונת האורזורע שהעכו"ם כותב, אבל כשישראל כותב אסור מה"ת, אבל באמת באו"ז ה' שבת סימן ע"ו וסימן כ"ח, כתב להדיא כמ"כ הרמ"א דהוי רק מדרבנן, ועיין גו"ב מה"ת סימן כ"ט שכתב דיש לסמוך ע"ד הרמ"א, דכתב עכו"ם אסור רק מדרבנן, ונפלאתי על כהד"ג דכל ר"ו, לא אניס לי שלא הזכיר עצה זו, וכל מה דאפשר למעט באסור תורה עדיף טפי בנ"ד.

בשאלות ו—, ג"כ אני מסכים עם כהד"ג.

בשאלה ח, מ"ש להתיר הובלת הבגדים משום שהכל חוליס אצל צינה, יש לפקפק, דהפוסקים בקושי התירו זה לענין להסיק בתנור ע"י עכו"ם בחורף, אבל בנ"ד הלא אפשר לשלוח בימי החול, ומי יאמר כי זה בכלל פקוח נפש, וגם אפשר להיעזר במלבוש גם בעיר לפי שעה עד שישלחו משם, ואני כותב בקצרה.

בשאלה ט, בענין אכללי, דעתי מסכמת לדברי כהד"ג.

העברתי עיני על קונטרסו הנחמד של כהד"ג, ולעשות רצונו הפצתי, להשיב חות דעתי אותיום בקיצור גמור, ע"פ סדר הסעיפים של השאלות והתשובות.

בענין פריקת המשאות מהמכונות, יפה כתב כ"ג שיש בזה משום פקו"ג, שאם לא יפרקו יש סכנת רעב ח"ו, כי מי יודע מה ילד יום, ואם אח"כ לא יעברו ימים רבים ללא אספקה, ע"י שבת דף ס"ט ע"ב, לענין ההולך במדבר ושכח זמנו של שבת, שעושה בכל יום כדי פרנסתו בר מההוא יומא, ופריך בגמרא וההוא יומא לימות, ומסיק דאפילו ההוא יומא, ולכאורה תמוה, והלא אפשר להתענות יום אחד בלי שום סכנה כמו יוה"כ ות"ב, ובשו"ע יו"ד סימן רל"ד בשם הרמב"ם כתב, דוקא ז' ימים יש סכנה, ועל כרחק לפי שאין לו פת בסלו ופרנסתו מצומצמת רק כדי חייו, יש סכנה אף ברעיון של יום אחד, וכן כתב המאירי שם, ובספר תוספות שבת סימן שמ"ד סק"ד, ופרי מגדים במשבצות זהב שם סק"א כתבו, דאם יכול להתענות יום אחד בלא סכנה, אסור לעשות מלאכה, רק משום עונג שבת אסור להתענות, ולא ראו את דברי המאירי הג"ל, עיין בית יוסף או"ח סימן שכ"ח סוף ד"ה ומה שכתב רבינו, וכן מכה שעל גב היד, כתב בשם רבינו ירוחם שכל דבר שאין סכנה עתה, אע"פ שיוכל לבוא לידי סכנה אין מחללין אלא שבות דרבנן, אבל לא איסור דאורייתא, אבל בשו"ע השמיט המחבר דעה זו, והפרמ"ג באשל אברהם שם סק"ה כתב דלא קיימ"ל הכי, רק אפילו בספק סכנה מחללין אף איסור דאורייתא, וא"כ בנדון דידן אף דיש להם לפי שעה אספקה, הוי ספק פקו"ג לעתיד כי מי יודע מה ילד יום.

בשאלות ב—ד, יש לי להעיר קצת על דברי כהד"ג, אך

זה' ישמרנו ויגן בעד עמו מכל רע ויחיש גאולתנו השלמה.

כעתירת ידידו המוקירו כערכו הרם והנעלה

משלם ראטה

סימן לו

תשובת מרן להגר"מ ראטה זצ"ל

ב"ה, אור ליום ה' ב' אדר"ב תש"ח.

לכבוד ידי"ג הרב הגאון הגדול המפורסם וכו'
כש"ת ר' משולם ראטה שליט"א [זצ"ל]

שלום וברכה

[דעת הראשונים בכתב גלחות ובכתב משיט"א לענין שבת]

(א) כ"ג מתפלא על שנעלם ממני הרמ"א בסימן ש"ו סעיף י"א, ובכתב שלהם אינו אסור רק מדרבנן. האמת לאמתה היא שלא נעלם ממני כלל וכלל. ואדרבה, אם כי הפעם לא עיינתי באו"ז בפנים, אך משכבר הימים הוחלט אצלי שלדעת האו"ז גם כתב משיט"א שלנו דינו ככתב גלחות. שהרי הוא ז"ל מביא בשם רבינו יואל מבין ז"ל, שכתב כומרים או שאר כתבים לבד אשורית ויונית, אם כתבו ישראל בשבת פטור מן התורה. ומביא מהירושלמי מהו בכל לשון אלה אלפא וכו', [ירושלמי, שבת פרק י"ב הלכה ג']. היינו שכותב במקום אלה, אלפא יונית, ובמקום בית, ביטא יונית, ומהלשון לבד אשורית ויונית משמע, שגם משיט"א אעפ"י שהוא כתב יהודי אינו מלאכה דאורייתא. שאל"כ היה אומר בפירוש לבד אשורית ותולדותיו או כדומה לה, ועוד שהרי גם כתב גלחות הוא תולדה של כתב יוון, וע"כ שתולדה זו אינה כיוצא בה.

וכבר הסברתי מה שאמרו ז"ל קטן נתתיך בזוי אתה מאד, שאין להם לא כתב ולא לשון [ע"ז דף י' ע"א], והוא פלא עצום, שהרי לטינית היתה לשונה של מלכות רומי (וכתב עמי אירופא והעמים שמוצאם טאירופה, מחוץ לגרמנים ימ"ש שממשיכים את הכתב הגוי, הוא נקרא עד היום כתב לטיני), אלא שהכוונה היא על הקיסרות הביזנטית שמשלה במזרח, והרומאים שחז"ל הכירו באופן ישיר היו אנשי הרשות הביזנטית, והדבר ידוע שהם היו משתמשים לא בכתב ולשון רומי, אלא בכתב ולשון יוני, ובהיות שהיו בעצם רומאים וביזנטים היתה מלכות רומי, כידוע, לפיכך אמרו ז"ל עליה שאין לה לא כתב ולא לשון, אבל ודאי שהיה ידוע לרבינו יואל ב"ר יצחק הלוי, ולא"ז ז"ל, שכתב גלחות מוצאו מכתב יוני, ואעפ"כ חילקו ביניהם והוא הדין למשיט"א, ואם לא ידעו הרי סוד ה' ליראינו, ולא היו נכשלים ע"י חסרין ידיעתם לפסוק, שכתב גלחות אינו כתב מן התורה, שנ"מ לדינא.

ומיהו קשה, לפי מה שביארתי לעיל שבמזרח התיכון, ובכלל זה סוריא וארץ ישראל הכתב הרשמי היה יוני, ואין הותר לאמר לנכרי לכתוב אונו אפילו בשבת [גיטין דף ח' ע"ב], שהרי לפי שיטתם ז"ל, זה לא הותר אלא מטעם שבות דשבות. והרי הכתב היה יוני שהוא מלאכה דאורייתא, היינו כתב גמור שהותר לכתוב בו ספר תורה. ואומר אני שלא קשה מיד, לפי שהכתב היוני שהיה נהוג בימי חז"ל בשטרות (לא בכתבות רשמיות על מצבות זכרון ועל מטבעות), היה משונה מהכתב היוני העתיק, במדה שמשיט"א משונה מאשורית, ומכאן ראייה שתולדותיו לאו כיוצא בו, והוא הדין לכתב משיט"א, ודאורייתא הוא רק הכתב היוני העתיק, ורק בו הותר לכתוב ספר תורה, ואמנם לפי המדע האתנוגרפי גם הכתב היוני העתיק מוצאו היה מכתב עברי, היוני הכתב הפיניקי, אבל הכתב עברי לא זה כתב אשורי, וסוברים שמתחילה ניתנה תורה בכתב אשורי, ויש להאריך במחלוקת התנאים בזה [סנהדרין, דף כ"א ע"ב], אבל אכ"מ. ועוד ז"ל שכ"כ נרחק הכתב היוני העתיק מהכתב הפיניקי עד שנחשב לכתב מקורי, ובכל אופן מכיון שמותר היה לכתוב בו ס"ת כבר אחשביה רחמנא לכתב גמור, מקורי, ויש לפלפל עוד וקיצרתי.

[דעת המג"א בכתב משיט"א לענין שבת]

(ב) ואמנם, הלא המג"א בסימן ש"מ ס"ק י' מביא מהגר"מ [פ"א מהלכות ס"ת], שהוא אומר שכתב עמים (היינו כתב גלחות) דרבנן לענין שבת, ובפרק ז' הוא אומר שכתביה דקה של שטרי הדיוטות אינו חשוב כתב, והמשמעות היא שאינו חשוב כתב דאורייתא גם לענין שבת, שהרי הג"מ לשיטתו שבס"ת היא רק כתב שלנו, כלומר אשורית (וה"ה ליוונית אעפ"י שלא הזכירה, כמובן), אבל כתב גלחות אינו כתב, ומדאינו כתב לענין ס"ת, אינו כתב לענין שבת, וא"כ כשאומר כן שכתב משיט"א אינו כתב גמור, הוא מכיון גם לענין שבת, ואח"כ אומר המג"א ז"ל, ואפשר דכתיבה דקה גמי פטור כיון שנלקח מכתב אשורית, אבל בכתב עכו"ם

מן התורה, ומשיט"א אפשר שיש בו ספק, וכנ"ל, וע"כ סברתו שאין להעדיף כתב גלחות למשיט"א.

[דעת האחרונים בכתב משיט"א]

(ג) ועכשיו בנוגע לרבותינו האחרונים ז"ל הרמ"א והנובי"ה, הנה לכאורה י"ל שהרמ"א דעתו שכתב גלחות עדיף, כיון שלא הזכיר משיט"א, ולכאורה משמע שלא כמו שאמרתי שהא"ו מוצא גם כתב משיט"א מפני שאומר לבד אשורי ויוני, שהרי הרמ"א סומך על הא"ו והוא לא מזכיר אלא כתב גלחות, אבל באמת זוהי טעות, שהמדובר הוא לכתב ע"י גוי, וזהו כתב שאין הגויים מכירים בו, ואם כי יש אחד ממיליון בין הגויים שיודע לכתב אשורית, אבל משיט"א, עכ"פ בימי הרמ"א ז"ל, לא היה אף אחד שידע לכתוב, ובכל אופן לא היו הערכאות מכירים בכתב כזה, ועפ"י חוקיהם אז לא היה אונו בכתב כזה חוקי, ואמנם אצלנו שטר נכתב בכל לשון ובכל כתב ואפילו גט, אלא שנהגנו לכתוב האשורית ובלשון הארמי (ברובו), ובשעה"ד מתירים גם משיט"א, אבל אצלם לא היה כך, ורק היום החזק שלהם נשתנה וכשכירים בכל לשון, וע"כ לא היה מקום להרמ"א להזכיר כתב משיט"א, וכן הא"ו כשדיבר בזה לא הזכיר משיט"א מאותו טעם.

וכשהגדוע ביהודה ז"ל אומר [מהדו"ת או"ח סימן כ"ט], שיש לסמוך על הרמ"א ז"ל, לכתוב בכתב ע"י גוי, לא הזכיר להקל במשיט"א, גם כן מאותו הטעם הפשוט, והנה כמו שאמרתי כתב גלחות הוא בעצם תולדה של כתב יוני, ובכתב יוני אומר הא"ו שחיוב, וע"כ כנ"ל, שתולדותיהם לאו כיוצא בהם, וה"ה לכתב משיט"א, שתולדותיהן לאו כיוצא בהן, היינו תולדות כתב אשורי, וזהו נוסף על המשמעות מעצם לשונם של הא"ו ורבינו יואל הלוי מבואר ז"ל.

(ד) סוף דבר, שאיננו רואה קולא יותר גדולה בכתב רומי, וגם הכותבים יתקשו באותו הכתב בשמאל, ויבוא לידו השגיחה וגם הם רגילים לכתוב בלשון הערבאית והטרנסק"ר ויפציה תהא קשה להם, וגם יכבדו את הקריאה על אלה שהמכתב שלוח להם, ומחטעמים הללו לא דברתי על כתב גלחות, ולשם פלפולא של תורה, לא היה מקום, שאחינו היקרים הללו, אף שיש בהם יודעי תורה, אין תורתם אומנותם, ורק במקום שמצאתי לנחוץ לבאר ההלכה שלא יבוא ח"ו להקל אחרי שהשבתי להיתר, הרחבתי להציע את מקורות ההלכה וטעמיה ונימוקיה.

(ה) יציין כ"ג במשנה ברורה להגאון החסיד חפץ חיים ז"ל [סימן ש"ו ס"ק מ"ז], איך שדחה לגמרי שיטה א"ו בטעמים חזקים כראי מוצקים, ובנוגע להנובי"ה ז"ל, היא בתשובה ל"ג מסיק שכל כתב מן התורה, ודעת א"ו דעת יהיה הוא, ואפילו

כיון שהוא כתב שלהם למה לא יתחייב, וע"כ שכוונתו שאפשר להודות להג"מ בכתב משיט"א, אבל לא בכתב גלחות, ואם כן עכ"פ לדעת המג"א ז"ל חיובו של כתב משיט"א ספק, וקל מודאי, שבכתב גלחות הוא סובר שזה ודאי איסור תורה, ולסוף הוא ז"ל אומר, ואפשר שהג"מ חולק על הרמב"ם, שהרי הרמב"ם ז"ל אומר בפירוש שהוא חייב על כל כתב, וכתב גלחות בכלל, ולא עוד אלא שהרמב"ם פוסק על שני סמנים הוא חייב, כרבי יוסי, שכותב תולדה דרושם, שהיו רושמים על הקרשים במשכן, וכי גרוע כתב עמים מסמנים.

וכמה זה דוחק לאמר שמספקא ליה, שמא הרמב"ם לעולם סובר שבכתב עמים פטור, שצריך להיות דומיא דמשכן, והסימנים היו סימנים מקובלים בישראל, כמו המספרים המקובלים היום אצל האומות כולן, וכשאומר שחייב על כל כתב, היינו על כל כתב של ישראל, שמוצאו מכתב אשורית ומשיט"א בכלל, שאם כן היה הרמב"ם מרמו, שהכוונה היא רק לסימנים המקובלים בישראל מדור דור עד דורו של משה, ודומני שאין זה מתקבל על הדעת כלל, ויוצא לנו שלהרמב"ם כתב גלחות חייב עליו, וסבורני שהוא הדין לכתב משיט"א שלא גרע מסימנים, ואיזה דוחק יהי' לאמר שהרמב"ם מחלק, היינו שסימנים הם מקוריים מקובלים לסימן, משא"כ כתב משיט"א שאיננו מקורי ורומה לאשורית ודווקא משום כך אינו נחשב לכתב שהוא תולדה משובשת מאשורית.

סוף דבר שכוונת המג"א היא, אפשר שהא"ו והג"מ יצדקו בזה שאין חייבין מן התורה על משיט"א, כיון שהוא נלקח מאשורי ואינו אשורי, אין זה כתב, אבל כתב עמים הרי זה כתב מקורי ולמה לא יתחייב, יוצא מתוך כך, שדעת המג"א ז"ל, משיט"א ספק חייב, אבל כתב גלחות ודאי חייב, ולהרמב"ם ברור שחייב על כל כתב שבעולם, אבל בנוגע לכתב גלחות לפטור, אין לנו בין השנים הראשונים ז"ל, אלא רבינו יואל ב"ר יצחק הלוי והא"ו והג"מ ז"ל, ונמצא שכתב משיט"א יותר קל.

והנה המחצית השקל בסימן ש"ו ס"ק י"ט, כותב בהדיא בשם המג"א ז"ל שכתב משיט"א דרבנן, וכתב גלחות מן התורה, ואמנם המג"א אינו אומר בודאי אלא בלשון אפשר ועכ"פ נראה שהמחצית השקל ז"ל שהיה כ"כ מומחה לפרש דברי המג"א, הבין בדעתו, שאין הלשון אפשר ספק, אלא הירות יתירה, שבאמת לכך נתכוין המג"א ז"ל, ויש לנו עוד עמוד לסמוך עליו שאפילו אם כתב גלחות דאורייתא כתב משיט"א דרבנן, ולע"ד ברור שכך דעת הא"ו ששניהם כתב גלחות וכתב משיט"א דרבנן, שכן התורה חייבים רק על כתב אשורי ויוני, וכתב משיט"א אינו אשורי אעפ"י שתולדתו מכתב אשורי.

אמור מעתה, שהעמוד שעליו סומך המג"א ז"ל, הא"ו עפ"י רבינו יואל הלוי ז"ל, סובר שכתב משיט"א ג"כ דרבנן, ומאידך גיסא ברור לע"ד שלהרמב"ם כתב גלחות

בזה איסור תורה, הלא כבר הראיתי פנים שמצד הספק הנ"ל הוא הדין למשיט"א, ובפרט שיש פנים לאמר שהמג"א סובר שמשיט"א דרבנן, וכנ"ל, והעיקר הוא שיש לחוש למתפרצים, שאני הלא לא אמרתי שיכתבו במשיט"א שזה יותר קל, שבלא"ה לא יכתבו אשורית, ולא יצא הקול שהקלנו במשיט"א, אבל אם אכתוב מפורש שיכתבו באותיות לטיניות, יצא הקול שזה יותר קל, ודבר זה אסור לאומרו בפני מי שאיננו ת"ח, שיבואו ח"ו להקל לכתוב קוריספודנציות בלשון העמים ובכתבם, שאם אמרנו ביד שמאל יותר קל, מי זה יבוא ע"י כך לכתוב בשמאל, שקשה לכתוב וקשה לקרוא, משא"כ בכתבם ובלשונם של הגויים.

וכמה נתלבטתי בקשר עם מערכת של עתון ידוע לועזי היוצא ע"י יהודים שמצאנו שהיו נכנסים למערכת לפני צאת השבת לכתוב ענינים דחופים, ואילו ידעו מהנ"ל, היו מתפרצים יותר כנגדי ולמיחש מיבעי, וגם מטעם זה לא השתמשתי בעצה הנ"ל כלל. והגאונים המשנה ברורה, והערוך השלחן, צווחו ככרוביא על הענין הנ"ל מטעמא דידי שלא יתפרצו הפורצים, והערוך השלחן אומר כך בפירוש. וע"כ ישתקע הדבר ולא נאמר, ואמנם הרבה יש לי להאריך ולפלפל בענין זה אבל אין הזמן מספיק.

בברכת התורה והארץ
יצחק אייזיק הלוי הרצוג
ראש הרבנים לישראל

גימא שבשעת הדחק כדאי הוא לסמוך עליו, כלום שבות דבר קל הוא, וכו', וברור שחזר בו ממה שאמר [בסי' כ"ט] אנן על הרמ"א סמכינן, ולכאורה קשה איך כתב שהוא דעת יחיד, הלא יש לו חבר רבינו יואל מבונא ז"ל *), ואולם מה שכתב כבר הב"י ז"ל [או"ח סי' י' ד"ה ולענין], שהעיקר הוא מה שכתבו גדולי המחברים ז"ל בפסק הלכה, ולא בפירושיהם וכו', אלא שעדיין קשה שהג"מ כתב כן בפסק הלכה, כשהוא מוסיף להרמב"ם ז"ל, כעין הגהות הרמ"א ז"ל לשלחן ערוך. וידוע מה שכתבו הראשונים ז"ל, שדעתם נוחה מאלו הפוסקים מספרי הפוסקים, מאלה הפוסקים מתוך עיונם בתלמוד ומפרשים, אם אינם גדולים ומובהקים, שהם עלולים לטעות יותר, [שו"ת הר"י מיגש סי' קי"ד, ועוד], ואכ"מ.

ו) ואולם אפשר לומר שגם האו"ח והג"מ לא כיוונו אלא להתמיר, היינו שלא יכתוב אותו בשבת אפילו משום ישוב ארץ ישראל ביוני, שאפשר לומר שזה איסור תורה ע"י עכ"ס, בעוד שבכתב שלהם יתכן שהוא רק מדרבנן, אבל מעולם לא כיוונו לסמוך על זה בתור סניף להקל. ואולם יש מקום לטעון שכשאנו צריכים לקולא, היינו לכתב בשמאל, יותר טוב לכתוב בכתב גלחות, שמכ"מ יש ספק שמה אין

סימן קלז

דיני שבת במצב מלחמה

שא ל ו ת :

- א. המותר בשבת להתנדב לפעולות הגנה מסוימות, או אף מחוייבים לעשות זאת.
- ב. כנ"ל, בדבר פעולות התקפה לשם הגנה.
- ג. כנ"ל, בדבר פעולות התקפה גרידא.
- ד. המותר לצאת בשבת לפעולות סיור בתוך העיר או בסביבתה במכונית.
- ה. המותר לנהל יומן בשבת :

1) בקשר לתנועות האויב שמתגלות בעמדת תצפית.

2 בבסיס לשם פקוח מעולה על האנשים או ציוד הנשק.

ו. המותר לעצור ולבדק מכוניות בשבת על יד המחסומים בעזרת פנסים שמדליקים ומכבים אותם.

ארגון עזרא
טוביה ביר

תשובות :

ב"ה, אור לוס ב', כ"ה אדר ב', תש"ח.

לחברי ארגון עזרא הי"ו

אחים הכיבים, יברככם ד' מציון וראו בטוב ירושלים

[לשאלה א']

א) תוך ההנחה שמוכרחים לסמוך בכגון זה על המפקד, שהרי אם לא כן אין לדבר סוף, ולא יהא קיום לפעולות ההגנה כלל, הלא יוצא שיש צורך הכרחי, חיוני, במספר אנשים מתוך היחידה שאליה המפקד פונה, ומתוך היסוד שמותר לחלל שבת לביצוע אותה הפעולה, אין מקום לשאלה זו. לשאלה זו היה מקום בצבא לא יהודי והמפקד פונה בפקודה כזאת, וכל ההיתר של חילול שבת הוא רק מפני שהחיל היהודי אנוס, ואם לא יציית הלא צפוי לעונשים חמורים ויש בזה משום פקו"נ לעצמו, למה יתנדב הוא, יניח הדבר לחיילים לא יהודים שאינם מצוים על השבת, ושדורבא בתור בני נח הם מצוים שלא לשמור את השבת, ולא רק את השבת שלנו, אלא שאסור להם לעשות להם שבת

כשלנו בשום יום אחר, אבל בצבא עברי, שכולו ישראל, שההיתר לחלל שבת הוא לשם הגנה על ישראל, הרי אין מקום לשאלה זו, כשהותר לו לחלל ש"ק במקרה כזה לא משום שהוא אנוס, אלא משום הגנה על ישראל ובפרט בארץ ישראל, ואם ההיתר מתבסס רק על העיקרון של הצלת ישראל, כלומר פקוח נפש דרבים, הרי כבר נפסק בברייתא יומא דף פ"ג וברמב"ם וכו', שדברים הללו אין עושים אותם ע"י קטנים ונשים וכו', אלא ע"י גדולי ישראל וחכמיהם כלשונו של הרמב"ם ז"ל, בפ"ב מהלכות שבת, הלכה ג', ואם ההיתר מתבסס על רקע יותר רחב, והיינו שזוהי מלחמת ישראל בארצה, ומלחמת מצוה, או חיובה, ודאי שאין מקום לשאלה זו.

[לשאלה ב']

ב) אעפ"י שפעולות "התקפה לשם הגנה" אינו באופן ישיר ענין של פקו"נ, ואם ההיתר מתבסס על העיקרון של פקו"נ בלבד, אינו לכאורה כ"כ ברור, מכ"מ כיון שהמומחה חשב ומצא שע"י התקפה זו ינצל ישוב יהודי סמוך, הרי זה מסוג של פקו"נ או הצלת ישראל מיד צר הבא עליו, (שסוף סוף אנו לא התחלנו במלחמה אלא הם באו עלינו, וכל פעולותינו

היא בעצם לשם הגנה, והרי התוס' במסכת פסחים דף מ"ו ע"ב, הקשו שאם כן, כלומר, אם אומרים "הואיל" יותרו כל מלאכות שבת, הואיל וראוי לחולה שיש בו סכנה לכשיודמן לפגיו, ויתרצו שחולה כזה לא שכית, אבל במצב הנוכחי הסכנה שכחא, וע"כ חוזר הדבר לתשובה שבסעיף א' לעיל, וק"ו, כשמביטים על מאבק הזה מנקודת השקפה יותר רחבה, היינו שזוהי מלחמת מצוה או חובה של כלל ישראל.

[לשאלה ג]

ג) וזהו שאלה לחוד, היינו פעולות התקפה גרידא, וזה תלוי ביסוד ההיתר, אם במסגרת הצרה של פק"ג, או במסגרת הרחבה של מלחמת ישראל, כנ"ל. שאם במסגרת האחרונה, הרי צרים על עיירות של גוים שלשה ימים קודם השבת, ועושים עמהם מלחמה בכל יום אפילו בשבת, [שבת דף י"ט ע"א], אפילו במלחמת הרשות, ואצ"ל במלחמת מצוה, שבמלחמת מצוה צרים על עיירות לכתחילה בשבת. [טו"ח סי' רמ"ט].

לדעתו, יש למאבק זה דין של מלחמת מצוה, כפי שביארתי, ואם כי מלחמת מצוה צריך שתוכרו עפ"י המלך, ואין לנו מלך, אבל הציבור כולו, או רובו, כפי שביאר כבר קודמי הגאון וצוק"ל בשו"ת משפט כהן [סימן קמ"ד אות י"ד], יש לו הסמכות של מלך ישראל, והרי גוים זה הוכרו מטעם הרוב הגדול של הישוב בארץ ישראל שהוא גבחינת כל קהל ישראל. ועיין פירוש המשנה להרמב"ם ז"ל, בריש פרק' עד כמה במסכת בכורות, ואפילו אותם החולקים על הנחה זו, וסוברים שאין כאן מלחמת ישראל, אלא מאבק לשם הצלת ישראל — פק"ג דרבים — יש להם להודות שכל התקפה שיש בה ממש, מחלישה את כח האויב, וסופה הצלת ישראל. ואח"ל הלא למעוטי גוים דלא ליתי עלן וזהי מלחמת הרשות, הנה, בדיא כשהגוים שקטים לע"ע ואנו יוצאים למלחמה עליהם למעטם ולהחלישם משום העתיד שמא יבואו עלינו, אבל כשכבר באו עלינו להשמיד ולגרשנו מנחלת קדשנו, כבר כל הפעולות המכוונות כנגדם הם בכלל מלחמת מצוה.

ברם, על היהודים הדתיים לדרוש מהמפקדה, שבכל מקרה שמחליטה לעשות התקפה לשם החלשת האויב, וגם לשם הגנה, תיעשה חשבון קפדני מראש, אם ההתקפה הזאת יכולה היא שתבוצע מלפני השבת, או שיכולים לדחותה עד מוצש"ק, אסור להם לקובעה דוקא ליום שבת קדש, והוא הדין אפילו לפעולת ביצור וכדומה לשם הגנה, אבל אם תצא הפקודה בשבת, ויש להניח שהזמן דוחק, ואי אפשר שלא לציית, שאם כך תתערער המרמעת הצבאית ויתקלקל כל המאבק, צריכים לציית, מובן שהדרישה אין לה לדבר ממה שיהי' "בדיעבד" אלא לעמוד בכל חוקף על זה, שכל שאפשר מלפני השבת או שאפשר לדחות עד מוצש"ק, אסור למפקדה לקבוע בשבת.

[לשאלה ד]

ד) זה תלוי במסיבות, אם הסיורים הללו הם צורך הכרחי, חיוני, לשם הגנה, ואי אפשר לעשותם ברגל, הרי"ז בכלל כפעולות ההגנה ומותר, ואם לא, לא.

[לשאלה ה]

ה) יומן זה אינו יודע מה טיבו, אם יש בו צורך הכרחי חיוני, ואי אפשר לסמוך על הזכרון, אלא מפי הכתב, והרשימות הן הכרחיות חיוניות בשביל ההגנה, אין להמנע מזה, אבל צריך לקצר עד כמה שאפשר, וצריך לכתב ביד שמאל, והיינו למי שאינו איטר יד, אבל זה שדרכו לכתב בשמאל, צריך לכתב בימין, ודוקא בכתב יהודי שלנו הנקרא "משיט"א", אבל לא באותיות אשוריות, ואם אינו יודע לכתב משיט"א, יכתב באותיות הלטיניות או הגרמניות (כתב גוטי) הרגיל אצל הגוים באירופא, וביד שמאל כנ"ל.

1) בקשר לתנועות האויב שמתגלות בעמדת התצפית, התשובה היא כנ"ל, אם א"א לזכור בלי כתיבה, הרי"ז דבר חיוני, ומותר עפ"י ההגבלות הנ"ל.

2) אם הפקוד המעולה על האנשים יש בו צורך חיוני והכרחי, שבלי אותו הפקוד המעולה יש חשש שיסבול התפקיד שלשמו מתקיים הבסיס ותסבול ההגנה, והוא הדין לפקוד על ציוד הנשק, שהליקוי בפקוד יביא לליקוי בציוד, ויש בזה צורך הכרחי וחיוני, כנ"ל, וא"א לזכור בלי כתיבה, מותר עפ"י ההגבלות הנ"ל.

[לשאלה ו]

ו) ודאי שעצירת ובדיקת המכוניות על יד המחסומים צורך הכרחי חיוני, אבל כבר במהומות שאירעו לפני עשר שנים בערך, הוריתי להדליק את הפנסים לפני השקיעה בעש"ק, ולהחזיקם בתוך תיק שחור, ולהוציאם מן התיק כשיש צורך בזה ואח"כ להתזיזם. וכך נהגו יהודים שומרי שבת ששאלו ממני והוריתי להם, ואיני מבין למה לא יהא זה אפשר היום. אך אם מאוזה טעם, זה בלתי אפשרי, יש לעשות מלאכה זו ע"י שני בני אדם, שזה ממעט באיסור במידה רבה, ואם כי בנוגע לפעולות אחרות זה בלתי מעשי, אבל בפעולה זו דומני שזה מעשי, היינו ללחוץ ע"י שתי אצבעות, כלומר, אצבע אחת של איש אחד, ואצבע אחת של חברו בין בהדלקה בין בכיבוי.

וראה שם בלשונו הזהב של רבינו ז"ל בהלכה ט"ו, וכך הוא אומר: ומאחר שיכנס בקשרי המלחמה ישען על מקוה ישראל ומושיעו בעת צרה, וידע שעל יתור השם הוא עושה מלחמה וישים נפשו בכפו, ולא יירא ולא יפחד ולא יחשוב לא באשתו ולא בבניו אלא ימחה זכרונם מלבו ויפנה מכל דבר למלחמה. וכל המתחיל לחשוב ולהרהר במלחמה ומבהיל עצמו עובר בלא תעשה, שנאמר אל ירך לבבכם אל תיראו

העמוק יש היום הרבה מישראל ואף בארץ ישראל שאינם שלומי אמוני ישראל, אל תאמר כך, שכבר כתב רבינו הגדול ז"ל, בהלכות תשובה פרק ז' הלכה ה', וזכר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו וכו'.

ואין ספק, לדעתי, שייסוד מדינה יהודית בארץ ישראל, למקדש ולמקלט לעם ישראל, זה יהי' השלב של סוף הגלות, ואח"כ תבוא הגאולה, וכל המקרב את סוף הגלות, מקרב את תשובתם של ישראל, ומקרב את התפשטות ייחוד השם באמת, בעולם.

[שיטת רש"י במלחמת מצוה]

ט) אגב, בקשר לסוגיא בסוטה דף מ"ד, יש מקום להעיר שמדברי מאור עינינו, רש"י ז"ל, משמע שהוא הולך בשיטת רבינו הרמב"ן ז"ל, [בסה"מ מ"ע ד'], שמצות כיבוש ארץ ישראל ניתנת בכל זמן, שהאפשרות ניתנת לכך, שהרי הוא ז"ל מפרש במשנה סנהדרין דף כ', אבל במלחמת מצוה וכו', "כגון כיבוש ארץ ישראל בימי יהושע", ואם מצוה זו לא נהגה אלא בכיבוש בימי יהושע, מה היה שייך לאמר "כגון", היינו דוגמא, הרי לא היתה ולא יכולה להיות מלחמה אחרת אלא ההיא, וגם מאי דהוה הוה, ואם כיוון למלחמת מלך המשיח, הרי זו הלכתא למשיחא, ולכשיבוא המשיח בהתגלות אלוקית דוא יורה והוא יפסוק, ומה לנו ללמד לו פרק בדיו, וכדרך שאמרו רז"ל בזמא דף ה' ע"ב, כיצד הלבישו, מאי דהוה הוה, אלא כיצד מלבישין לעתיד לבוא, לעתיד לבא נמי כשיבואו אהרן ובניו, משה רבינו יבוא עמהם ויאמר וכו', ועוד, שא"כ היה לו לאמר מלחמת המשיח כמלחמת יהושע, וע"כ שהוא רק מדגים, יכולתה, שכל מלחמה לשם כיבוש הארץ כשתינתן האפשרות לכך, הרי זו מלחמת מצוה *). והרי ניתנה האפשרות לכך, (ואם כי עכשיו באה חזרה מצד אר"ב, חזרה מחפירה, מכ"מ הדבר עדיין תלוי ועומד), וצור ישראל יתקנו בעצה טובה מלפניו, אבל רפיון ידים עכשיו, ודאי שעלול להכשילנו לגמרי, ועלינו להמשיך, עד אשר ב"ה נבוא לידי החלטה בעצה טובה מלפניו יתברך.

בברכת התורה והארץ ובצפייה לישועת ה' כהרף עין לעם ה' היושב בציון ולכל בית ישראל.

ידידכם מוקירכם מאד

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם. ולא עוד אלא שכל דמי ישראל תלויין בצוארו ואם לא נצח ולא עשה מלחמה בכל לבו ונפשו, הרי זה כמי ששפך דמי הכל, שנאמר ולא ימס את לבב אחיו כלבבו. והרי מפורש בקבלה ארור עושה מלאכת ה' רמיה וארור מונע חרבו מדם. וכל הנלחם בכל לבו בלא פחד "ותהיה כוונתו לקדש השם בלבד" מובטח לו שלא ימצא נזק ולא תגיעהו רעה. ויבנה לו בית נכון בישראל ויוכה לו ולבניו עד עולם ויוכה לחיי העולם הבא. שנאמר כי עשה יעשה ה' לאדוני בית נאמן כי מלחמות ה' אדוני נלחם ורעה לא תמצא והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים את ה' אלוך. עכ"ל.

ויש לי להוסיף ביאור, שמה שכותב הרמב"ם ז"ל "ויידע שעל ייחוד השם הוא עושה מלחמה", וכן כשהוא אומר "ותהיה כוונתו לייחד את השם בלבד", אין כוונתו דוקא על מלחמה כנגד הגוים שגזרו להעביר את ישראל על הדת, שהרי הוא מדבר שם גם על מלחמת הרשות, שהיא "כדי להרחיב גבול ישראל, אלא שאוריינתא וישראל וקודש' בריך הוא חד הוא, כדברי הוזה"ק, ומלחמה להרחיב את גבול ישראל היא ג"כ בבחינת מלחמה "ליחד את השם", שכל מה שכה ישראל דורשי ייחוד ופרט בארץ אשר עיני ה' אלוך בה מראשית שנה עד אחרית שנה יגבר בעולם, יתקרב היום שעליו נאמר "ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו אחד", ולא תאמר שכבר נתפרסמה מלכות שמים בעולם, אין הדבר כך, ולא רק שלא מיצו את התוך המוסרי שבאמונת הייחוד של ישראל, אלא אף בענין כשהוא לעצמו, אצ"ל כנוגע לנוצרים, שהם עדיין עובדים בשיתוף, (ואם כי במצע לתחוקה ולמשפט במדינה היהודית שחיברתה, העליתי שאין להם דין עובדי ע"ז ממש, ואעפ"י שישראל העובד בשיתוף הוא עובד עבודה זרה, מכ"מ הם רחוקים מייחוד השם), ואפילו אומות האיסלאם המתמררים למאמינים באהדות הבורא, הלא הם עוקרים מן השרש את תורת משה ונביאי ישראל, ואצ"ל תושבע"פ, ואי אפשר שייחוד השם יתפשט בעולם, כל שהוא ניתלש מן המקור האמתי שהוא ההתגלות האלוקית לישראל המתגלמת בתורת משה נביאנו נביאי האמת והצדק ותושבע"פ, שמא תאמר, הלא לצערנו

סימן לח

מהגר"מ ראטה זצ"ל, בענין הנ"ל

ב"ה, ירושלים כ"ז אדר"ש תש"ח.

בנוגע לשאלה ב' [פעולות התקפה לשם הגנה], מה ננסתי'ע כהד"ג מתוס' פסחים מ"ו, אינו עולה יפה, לפ"ד החת"ס האו"ח סימן ע"ט ד"ה זה לי, שכתב דאחר שתצרצו התוס' דבעינן שכית, א"כ אפילו איכא חולה בפנינו לא שכיח שיצטרך למלאכה זו בפרטות עיי"ש הטיב, לכן בנ"ד יש להתייר, רק באופן אם ברור הוא שפעולת ההתקפה נצרכת עכשיו לשם הגנה והצלה מסכנה.

בנוגע לשאלה ג' [פעולות התקפה גרידא], כתב כהד"ג שבמלחמת מצוה צרים על עיירות של גויים לכתחילה בשבת, ולדעתו יש למאבק הזה דין של מלחמת מצוה, ואם כי מלחמת מצוה צריך שתוכרו ע"פ המלך, אבל הציבור כולו, או רובו, יש לו הסמכות של מלך ישראל, וכן דן בזה, שכיון שהוא לשם כיבוש הארץ הרי היא מלחמת מצוה. בדבר זה צריכים להתיישב הרבה, כי הרמב"ן חושב למצוה לדורות כיבוש הארץ, לרשת אותה ולהשתקע ולהתישב בה בתור בעלים, כמו בימי יהושע, אבל אם כובשים עכשיו כפר ערבי במדינה ערבית, או הבינלאומית (בשטח סביבת ירושלים), כתכנית של החלטת או"מ, האחרונה, שווהי הדרישה והתקוה המאכסימלי שלנו לעת עתה, ואף אם נזכה שתבטל או"מ את החזרה ותיקיים את החלטת החלוקה,

הלא נהי' מוכרחים גם אחר הכיבוש לצאת משם ולמסור המקום לבעלים אחרים. שוב כותב הדר"ג וז"ל: "ואפילו אותם החולקים על הנחה זו וסוברים שאין כאן מלחמת ישראל אלא מאבק לשם הצלת ישראל פקו"נ דרבים, יש להם להודות שכל התקפה שיש בה ממש, מחלישה את כח האויב וסופה הצלת ישראל". אבל הלא בירושלמי פ"ח דסוטה ה"י (לפי גירסת המפרשים שם) לרבנן מלחמת רשות, כגון אנן דאולינן עליהון, מלחמת חובה כגון דאתיין אינון עלן, וזו ג"כ כוונת הש"ס הבבלי בסוטה מ"ד ע"ב: למעוטי עכו"ם דלא ליתא, היינו למעטם ולהחלישם כדי שלא יבואו להלחם עמנו, כמ"ש בשירי קרבן שם, וכן מפורש בלשון זה בדברי הרמב"ם, בפירוש המשנה בטוטה שם, דבאופן זה היא מלחמת הרשות.

ביתר השאלות, אני מסכים לכל מה שכתב כהד"ג בקונטרסו, ודבריו טובים ונכונים, גם דברי עדוד שכתב לחזק ידי הלוחמים היקרים והחשובים הם נחמדים מאד, ומה שכתב בכוונת הרמב"ם "שעל יחוד השם הם נלחמים" ולענין הנוצרים והישמעאליים, צריך להשוות לזה דברי הרמב"ם בסיום פרק י"א מה' מלכים, בצירוף הדברים החסרים בדפוסים שלנו, ע"פ הצנוורה, ונדפסו באמסטרדם ובווינצ'א, ואני העתקתי בגליון הרמב"ם שלי, זה שנים רבות את ההשמטה.

ה' ימהר ויחיש ישועת ישראל וגאולתו השלמה.

והנני ידידו ואוהבו נאמנה,

המוקירו ומכבדו כערכו הרם והנעלה

משלם ראטה

סימן ל"ט

תשובת מרן להגר"מ ראטה זצ"ל

ב"ה, ג' ניסן תש"ח.

לכבוד ידי"נ היקר

הגאון הגדול המפורסם וכו'

כש"ת ר' משלם ראטה שליט"א [זצ"ל]

שלום וברכה

אני מוצא לנכון להקדים, שתשובותי להשאלים מהסוג הזה, אינן ערוכות לרבנים תלמידי חכמים, אלא ליהודים כשירים אבל פשוטים, ואני מנמק בקיצור מופלג ומכ"מ אני מנמק, שלא ייראו דבריי כגזירות, ומשום כך, פעמים שאפשר לחשוב שנשמט ממני משהו.

[אם כחייב אדם להכניס עצמו בסכנה, כדי להציל רבים / דעת האור שמח בזה]

(ב) ומה שהעיר בזה שאמרתי דעתי, שזוהי מלחמת מצוה מכמה טעמים, אלא אפילו לאלה הסוברים שאין כאן אלא ענין של הצלת ישראל במובן של "פקודי דרבים", וזה הדגשתי שם בתחילת הסעיף "דרבים", כדי להחליץ מהטענה שאינו חייב להעמיד נפשו בספק סכנה כדי להציל חבירו, והמובן של רבים בדבריי איננו איזה מספר של יהודים, אלא הצלת כלל ישראל, והיינו שהישוב נחשב לכל קהל ישראל, והשמדת הישוב עלולה לגרור אחריה תנועת השמדת ח"ו לעם ישראל בכל העולם.

והנה אני כבר הבאתי בקונטרסי הנ"ל שאני מסתמך על קודמי הגאון החסיד זצוק"ל, בשו"ת משפט כהן, אבל קיצרתי, וגם מסכנה זאת מבוססת על דבריו זצ"ל שם, תשובות קמ"ב, קמ"ד, ושם ישנן שתי מסקנות הללו: (א) שרוב האומה יש לו דין מלך, (ב) שלהצלת ישראל כולה, אף אם לא מדין מלחמה, חייבים להעמיד א"ע בסכנה בתורת הוראת שעה למיגדר מילתא.

ותמתי כשראיתי להגאון ר' מאיר שמחה ז"ל, באור שמח, הלכות רוצח פרק ז' הלכה ח' שהוא מסיק, שלא דוקא בשביל הצלת יחיד אלא אפילו בשביל הצלת כלל ישראל, אין לו לאדם להכניס את עצמו בספק סכנה, וראיתי, היא, מלשון הרמב"ם ז"ל שם, שהגולה אינו יוצא בעיר מקלטו לעולם אפילו כל ישראל צריכים לתשועתו

(א) מה שהעיר כ"ג מהחתם סופר או"ח סימן ע"ט, הנה דבריו פשוטים, שאם למשל, יש לפנינו הולה מסוכן במחלת לב, מה כקום יש לאמר, שמה יצטרכו לעשות ניתוח ויהא מותר ללבן סכין לצורך ניתוח, אבל פעולת התקפה לערער כח האויב העומד בכל רגע להתקיף ישובים יהודיים סמוכים אם יעשו התקפה על נקודה שלו יהא עסוק בהגנת עצמו, ולא יוכל להתנפל הרי"ז נקרא פקוח נפש באותו הדבר, גם אם לא התחיל עדיין להתקיף, הא למה זה דומה, לחולה מחלת לב מסוכנת שעלול בכל רגע לקבל התקפה והצלתו ההא ע"י זריקות ידועות או השקתו סממים ידועים, כלום נאסור לעשות לו סממים הנחוצים שיהיו מוכנים לעת הצורך? ואף זה כך, אכן מובן שהדבר תלוי בדעת המפקדים, ואם ההתקפה אינה אלא סתמית להחליש כחו של האויב בכלל, יש להתישב בדבר, אם לא נדון את המאבק הזה שלנו בדין מלחמת מצוה הואיל ולא הוכרזה ע"י מלך, ועיקרון זה יש להסביר למפקדים שיקחו אותו בחשבון, ומיהו ברוב המקרים, אינם מבוזים כחות על התקפה, אלא אם כן מטרת ההתקפה היא, למנוע התקפה מצד האויב על נקודה יהודית סמוכה, שהסכנה אורבת לו, ובכל אופן יש להתבונן, אם כבר הוחלט לעשות התקפה בשבה, אפילו אם כוונת המפקד לא ברורה, ואפשר שהיא רק לשם החלשת כח האויב בכלל, מכיון שבדאי רוב הפלוגה יצייתו מבלי להרהר אחרי הפקודה, אז הרי י"ל שמצוה להצטרף אליהם כדי להגביר כחם שלא יפלו לפני האויב או בידו, שאז סופם ודאי לההרג.

(ג) ומה שהביא הגאון מדונינסק ז"ל, ראה לדין זה [במשך חכמה פרשת שמות], מהפסוק "לך שוב מצרים כי מתו כל האנשים המבקשים את נפשך" שאילו היו המבקשים את נפשו חיים, לא היה צריך לילך למצרים להציל את ישראל, ודאי שאינה יסוד לבנות עליו הלכה, וכבר דרשו רז"ל לא שמתו אלא שנצטרעו, וכן שירדו מנכסיהם, ואפילו לפי הפשוט אין מכאן ראייה, ופשטיה דקרא, שאם עודם חיים היית מפחד שמא ילשינו עליך לפני פרעה ויהרוג אותך וממילא לא תוכל אפילו להתחיל להציל את ישראל.

שוב העירוני שידידי הגאון רש"י זיין ג"ה, מדבר על נושא זה בספרו "לאור ההלכה" ומסקנתי כמסקנתו. ואין ספק שהצדק עם הגאון הכהן הגדול מאחיו רא"י קוק ז"ל, שבנוגע להצלת כלל ישראל, הכל מודים שחייב להעמיד עצמו בסכנה, וכך הדעת דעת תורה נוטה בהחלט, וכשהוא ענין של מלחמת כלל ישראל הרי זהו בסוג אחר בכלל.

(ד) ומה שהביא כ"ג מהא דאינו מחויב ליתן כל ממנו כדי לקיים מצ"ע של לולב וסוכה וכדומה, מודינא ליה שבוה צדק כ"ג, שלא שמענו שצריך לסכן א"ע כדי לקיים מצ"ע בכלל, כי כל התורה חוץ מ"ג דברים נדחית מפני פקו"נ, אבל הצלת נפשות מישראל שאני, והראיה משיטת הירושלמי והפוסקים שחייב אדם לסכן את עצמו כדי להציל חבירו, והרי לפי דברי כ"ג שיטה מופרכת, מהא שאינו חייב אפילו ליתן כל ממנו, אלא ע"כ שמצוה זו שאני ושאיני.

[להלן על מקום קיים הרי זה בכלל כיבוש]

(ה) כ"ג נ"י [וצ"ל] טוען, שכיון שבחלק הערבי לא נוכל להתיישב וכו', אין בזה משום כבד הארץ וכו', ואין זו מלחמת מצוה. הנה, עיקר סמיכתי היא, שוהי בכלל "עזרת ישראל מיד צר שבא עליהם" ומבואר ברמב"ם [מלכים, פ"ה ח"א], שוהי מלחמת מצוה, ומהרמב"ם ז"ל לא הסתעפתי אלא בתור סניף, אבל בנוגע לירושלים, הרי"ז הצלת ישראל מסכנת מות ורעב כאחד, שהם אינם מניחים להביא שום מזון לירושלים, ויש לדון שאלו המגינים על עיר הקדש, ת"י, הם מקיימים מצות כיבוש, ואם כי האיזור הזה לא יהי' לנו לגמרי, מכ"מ נהי' בו כח גדול כי אנחנו הרוב, ומטרת האויבים כפי שידוע לי בביורו היא, להכריח את הנשארים לאחר שיעשו ח"ו הרג רב לברוח מירושלים. והכיבוש של ה"קסטל" וכדומה הוא להפר מזימתם הרצחנית לעקור אותנו מכאן, ולהלחם כדי שתהא ישיבה בעיה"ק תכלית הדבר הוא, שנשאיר יושבים ומשתקעים בה, ווהי מצוה כמו כיבוש לכתחילה, (וגם זהו קיום היהדות כולה, ודי לחכימה ברמיזא). אבל כאן אנו דנים מהנקודה של כיבוש, ואומר אני שזהו בכלל כיבוש, היינו לקיים את הישוב, ובפרט בציון בית חיינו וכו', ומה שנוגע לכיבוש כפרים ערביים באיזור הערבי, הנה, אם המטרה בזה היא

כיואב בן צרויה וכו', ואם יצא התיר את עצמו למיתה, והוא מפרש שחוספת הדברים, ואם יצא וכו', שאינם במשנה, היא נותנת טעם לדבר, שכיון שגואל הדם מותר לו להרגו מחוץ לעיר מקלטו, אין לו לסכן את חייו, ואני תמה תמה אקרא, הלא כשכל ישראל צריכים לתשועתו הרי זו כבר מלחמת מצוה, ואין יתכן שאין ביד המלך ובי"ד הגדול לכופו לצאת, ועצם הדבר קשה להבין, הלא אפילו אם אין זו אלא הצלת נפש מישראל, הרי לדעת הירושלמי [פ"ח דתרומות], ופוסקים ידועים ז"ל, חייב אדם להעמיד א"ע בספק סכנה, [ראה כסף משנה רוצה, פ"א הי"ד, בית יוסף חו"מ סימן תכ"ו], והיתכן לאמר שכולם תעו בדבר משנה, ח"ו.

ואמנם המשנה אומרת, שאינו יוצא אפילו לעדות גפשות, ויכול הייתי לאמר שוהי לחייב מיתה, שאינו יוצא, אבל להציל נפש בעזרתו הוא יוצא, שאין לך דבר העומד בפני פקו"נ, ואם יש לו רשות לצאת אין רשות לגואל הדם להרגו, וא"ת הלא נאמר אפילו ישראל צריכים לו, ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה, הנה אין זה כ"כ מכריח, ואין זה כ"כ דוקא, שקשה לצייר שאין בישראל עוד אחד היכול למלא תפקיד בחכמת האיסטרטגיה, אלא שיואב בן צרויה היה מנוסה גדול בזה, ולכן אין ישראל תלויים ממש בתשועתו, כי בודאי יבוא אחר אחריו (וכי יואב בן צרויה לא ימות), משא"כ כאן, שאם אין רק עד אחד המכחישי את העדים שבאו לחייב מיתה, ובצירף היושב בעיר מקלט יוכל להכחישם ועי"כ יציל הנאשם ואין אחר במקומו מדוע לא יותר לו לצאת כדי להצילו.

אולם הרמב"ם ז"ל אומר בפירושו, "ואפילו להציל נפש בעדותו או להציל מיד העכו"ם או מיד הנהר או מיד הדליקה ומן המפולת" ואלה הם דברים כוללים, היינו אפילו אם הוא היחידי שידוע לשוב בנהר ואין לו סכנה וברור שיציל, ורואים מרחוק אדם מישראל טובע בנהר אסור לו לצאת להציל, ועל כרחנו לאמר, שוהי גזירת מלך, "ששמה" שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו, ואין חכמה ואין עצה.

א"כ אין ללמוד מכאן שאסור לאדם להכניס עצמו בסכנה כדי להציל חבירו, מפני שמצד הסבא היה צריך במקרה של הצלת נפשות לצאת ולהציל, ומה שאסור לו לצאת זהו מחמת גזירת הכתוב של "שמה". ומה שהוכיח ה"אור שמח" ממה שהוסיף הרמב"ם "ואם יצא התיר עצמו למיתה", אין זה טעם וסיבה לאיסור יציאתו, אלא תולדה, כלומר, שמכיון שאינו רשאי לצאת, אם יצא, יצא שלא ברשות התורה, והתיר עצמו למיתה, תדע שאילו היתה כוונת הרמב"ם כפירושו של הגאון האור שמח, היה אומר הרמב"ם אינו יוצא משם לעולם עד מות הכהן הגדול, שאם יצא יתיר עצמו למיתה.

לא לשם כיבוש גמור, אלא שע"כ מחלישים כחות האויב זה עצמו בכלל כיבוש ירושלים, כדי שנוכל להחזיק עכ"פ החלק שסוף סוף יהי לנו ב"ה, ובזה מוכרחים אנו לסמוך על הממחים מביני המלחמה בכללותה.

(ז) בענין עכו"ם דלא ליתי עלן [סוטה מ"ד ע"ב], הנה זה נאמר בנוגע לתחילת המלחמה, היינו שלע"ע העכו"ם שוקטים, אלא שלשם העתיד אנו יוצאים עליהם למלחמה, למעטם שלא יוכלו בעתיד לבוא עלינו, אבל כשבאו כבר עלינו ואנו בסכנה עצומה אין זאת אומרת שעלינו להצטמצם

דוקא בהגנה, אלא שאז כל פעולה שלפי דעת המפקדים סופה להחליש כח האויב שכבר בא עלינו, הרי"ז המשך של מלחמת מצוה, וזה ברור לדעתנו, וסרה השגת כ"ג שליט"א [זצ"ל].

יותר מזה אין לי פנאי להאריך, והנני אומר לכ"ג יישר כחו, ומודה אני לו מאד שעין בעיני, ומיני ומיניה תסתיעה שמעתתא ויתקלס עילאה, ונזכה לישועת ה' כהרף עין ולאתחלתא דגאולה, ומשם לגאולה שלמה במהרה במהרה בקרוב אמן ואמן.

ידי"ע המברכו בכט"ס ובבריות גופא וכו' וכו'

מכבדו ומוקירו כערכו הנשגב
יצחק אייזיק הלוי הרצוג
הרב הראשי לארץ ישראל